

Група 11. Всесвітня історія. Урок 29. Початок війни(вересень 1939 - червень 1941 р.).
Ладиченко 10 клас с. 126-132.

Початок війни (вересень 1939 - червень 1941 р.)

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

Пригадайте причини утворення вогнищ війни на Далекому Сході, в Африці та Європі. Які історичні події особливо сприяли цьому?

Перейшовши за цим посиланням

http://www.geneza.ua/New_10_klass/Sovershenno_sekretno._Tolko_dlya_kommandovaniy_a.pdf, ви зможете ознайомитися із гітлерівськими планами нападу та знищення народів СРСР.

1. Причини, характер і періодизація Другої світової війни. З другої половини 1930-хрр. міжнародну обстановку у світі почала визначати група держав, які не приховували своїх агресивних намірів щодо інших. Так, Італія в 1935 р. здійснила напад на Абіссінію, у 1939 р. - на Албанію; Німеччина у 1936 р. захопила Рейнську демілітаризовану зону, порушивши таким чином умови Версальського договору, у березні 1938 р. приєднала до себе Австрію, а пізніше - територію Чехії; Японія окупувала Маньчжурію та розпочала війну з Китаєм.

Водночас німецька дипломатія енергійними діями зуміла запобігти створенню як антигітлерівської коаліції, так і системи колективної безпеки в складі Великої Британії, СРСР, США і Франції. Лідери всіх без винятку цих держав виявилися в тій або іншій мірі ошуканими Гітлером, а також власними ілюзіями його руками прибрати чи послабити своїх економічних, політичних чи ідеологічних конкурентів.

Розсекречені документи засвідчують, що Велика Британія і Франція, перш ніж самим стати жертвами нацистської агресії, також виношували цілком конкретні агресивні наміри щодо СРСР, який у свою чергу прагнув розширити зони впливу, відсунути свої кордони на Захід, повернути під свій контроль народи, які отримали незалежність після розпаду Російської імперії.

Внаслідок цього світ було втягнуто у вир війни, ще небаченої в історії людства. Війни, що довгих шість років спустошувала території сорока держав, завдавши колосальних людських втрат і неймовірних страждань як безпосереднім учасникам бойових дій, так і цивільному населенню.

Причини Другої світової війни:

- недосконалість Версальсько-Вашингтонської системи, що спровокувала вибух реваншистсько-мілітаристських настроїв у Італії, Японії та Німеччині;
- загострення суперечностей між великими державами внаслідок глибокої економічної кризи та їх прагнення до чергового переділу сфер впливу;
- політика потурання агресорам, яку проводили Велика Британія і Франція.

Другу світову війну дослідники поділяють на п'ять періодів.

• Періодизація Другої світової війни.

Характер війни в її перебігу змінювався. На першому етапі (1939—1941 рр.) вона мала загарбницький і несправедливий характер з боку агресивних тоталітарних і милітаристських режимів Німеччини, Японії, Італії та їхніх сателітів, і була справедливою й визвольною з боку жертв агресії та їхніх союзників.

З нападом 22 червня 1941 р. Німеччини на СРСР характер війни змінився - вона стала відверто антинацистською.

2. Перший етап війни. Воєнні дії в 1939-1941 рр. у Західній та Південній Європі. Увечері 31 серпня 1939 р. група есесівців, переодягнених у польську військову форму, вчинила напад на радіостанцію в містечку Глейвіце, розташованому поблизу німецько-польського кордону. Під акомпанемент стрілянини нападники бадьоро прокричали в ефір кілька антинімецьких гасел і швидко зникли, залишивши на місці «злочину» кількох убитих, зокрема переодягнених у польську форму карних злочинців.

Ця провокація і стала формальним приводом для давно запланованого нападу Німеччини на Польщу. Уже на світанку 1 вересня війська, зосереджені для вторгнення за планом «Вайс» (його було затверджено 11 квітня 1939 р.), розпочали наступ по всій довжині німецько-польського кордону.

Польський уряд мав усі підстави сподіватися на допомогу країн-союзниць, Великої Британії і Франції. Й ті, справді, 3 вересня оголосили Німеччині війну, яка увійшла в історію під назвою «дивна», або «сидяча», війна, бо жодних бойових дій проти Німеччини ні Великою Британією, ні Францією не велося. Гітлер виявився непоганим знавцем психології, інакше не став би завдавати удару по Польщі двома третинами своїх збройних сил. «Люди, яких я бачив у Мюнхені, - говорив він про керівників урядів Великої Британії і Франції, - не з тих, що здатні почати нову світову війну».

Як визнав пізніше колишній начальник оперативного управління збройними силами Німеччини генерал-полковник Йодль, «якщо ми не зазнали краху в 1939 р., то лише завдяки тому, що під час польської кампанії приблизно 110 французьких і англійських дивізій, дислокованих на Заході, нічого не діяли проти 23 німецьких дивізій».

Польща намагалася закупити зброю у Великій Британії. Відповідь більше нагадувала знуцання: британський представник пояснив, що це можна буде зробити не раніше ніж через п'ять-шість місяців, і порадив звернутися до Бельгії, Канади або Іспанії. Поляки просили «союзників» хоча б здійснити бомбардування німецьких військових об'єктів, але і в цьому було відмовлено.

З переважаючими силами ворога польські воїни, навіть покинуті напризволяще своїми керівниками (уряд і вище військове командування 16 вересня втекли в Румунію),

билися мужньо. Героїчна оборона Варшави тривала до 28 вересня, а останні вогнища опору в країні вдалося придушити лише на початку жовтня.

17 вересня на територію Західної України та Західної Білорусії, що досі входили до складу Польщі, вступили радянські війська і практично безперешкодно зайняли окреслені лінією Керзона позиції.

Наступними жертвами нападів стали Данія і Норвегія.

Протягом години після початку вторгнення уряд Данії і король капітулювали. Під час загарбання країни гітлерівці втратили двох вояків убитими і 10 пораненими.

Інакше склалося в Норвегії. Норвезькі міста, розташовані на узбережжі, мали досить надійну берегову оборону. Сім німецьких дивізій вторгнення наštовхнулись на опір 15-тисячної норвезької армії. Норвезький уряд закликав народ до боротьби із загарбниками. Проте ввечері того ж дня по радіо виступив В. Квіслінг — ватажок норвезької націонал-соціалістичної партії, який проголосив себе прем'єр-міністром. Він відмінив розпорядження уряду про мобілізацію і закликав співвітчизників співпрацювати з німцями. Із цієї причини зрадників, які в окупованих державах ставали на службу Гітлеру, почали називати «квіслінгами».

Менш ніж за дві доби захопивши всі ключові порти, німецькі війська швидко просувалися в глиб Норвегії.

Норвезький уряд (його пощастило вчасно вивезти з країни) звернувся по допомогу до Англії і Франції. Протягом чотирьох днів, 15—18 квітня, було висаджено англійський десант під Нарвіком і в Центральній Норвегії.

Проте цей наступ, який проходив в умовах цілковитого панування німців у повітрі, невдовзі захлинувся, і англійське командування розпочало евакуацію, під час якої німцями було потоплено авіаносець «Глоріес» і два есмінці. Загинуло 1515 моряків, більше, ніж втратили німці в ході всіх боїв у Норвегії. Невдалий десант нарешті поклав кінець «політиці умиротворення» агресора. У Великій Британії Чемберлена, найактивнішого провідника цієї політики, замінив на посаді прем'єр-міністра Уїнстон Черчілль. Раніше, ще в березні, у Франції було відправлено у відставку Даладье.

ЦЕ ВАРТО ЗНАТИ

Уїнстон Черчілль: «У моїй країні представники влади пишаються тим, що вони слуги держави. Бути її господарями вважалося б ганьбою».

Як лідер Великої Британії декларував необхідність боротьби з нацизмом до повного його розгрому. Водночас він відтягував, скільки міг, відкриття другого фронту в Західній Європі. Лауреат Нобелівської премії в галузі літератури 1953 р.

10 травня норвезька армія капітулювала, і цього ж дня сухопутні війська вермахту розпочали вторгнення до Голландії, Бельгії та Люксембургу з метою напасти на Францію в обхід побудованих на кордоні з Німеччиною укріплень — «лінії Мажіно». У наступі брали участь 134 німецькі дивізії. Їм протистояли 84 французькі, 10 англійських, 22 бельгійські, 8 голландських та 1 польська дивізії. Німецьке угруповання підтримували 3,5 тис. літаків (проти 1,5 тис.), зате союзники мали незаперечну перевагу в танках.

13 травня німецькі війська прорвали фронт союзників на річці Маас. Через день голландські збройні сили капітулювали. А головне — 17 травня гітлерівські війська вступили до столиці Бельгії Брюсселя, а наступного дня Гітлер видав декрет про приєднання до Німеччини трьох бельгійських округів.

3. Розгром Франції. 14 травня німецькі війська прорвали оборону французів під Седаном. У наступ перейшов генерал Рундштедт, головнокомандувач ударного угруповання «А», у складі якого знаходився танковий корпус генерала Гудеріана. Катастрофічне становище на фронті змусило У. Черчілля терміново вилетіти до Парижа, де він виявив, що ні французький уряд, ні військові не контролюють вже ситуації.

ЦЕ ВАРТО ЗНАТИ

Гудеріан Хайнц - німецький військовий діяч, генерал-полковник, військовий теоретик. Під час Другої світової війни командував танковим корпусом, танковою групою та армією. У 1944- 1945 рр. - начальник генштабу сухопутних сил. На Нюрнберзькому суді виступав як свідок. Разом з де Голлем та Фуллером вважається батьком моторизованих способів ведення війни. Автор військових мемуарів «Спогади солдата».

Останньою надією була допомога США. З проханням про негайне оголошення війни Німеччині, а також про підтримку з боку американських збройних сил звернулися до американського президента Черчілля і прем'єр-міністр Франції П. Рейно.

Та Рузвельта в цей час турбувала виключно подальша доля англійського і французького флотів, які могли бути використані проти США, - він вимагає вжити всіх заходів, щоб вони не потрапили до рук німців. Інакше Англія і Франція ризикують втратити добросусідські стосунки з Америкою.

23 травня несподівано для союзників капітулювала бельгійська армія, створивши багатокілометрову прогалину на північній ділянці фронту.

Розпочавши наступ о 16-й годині 14 травня, корпус Гудеріана вже 23 травня вийшов до французького порту Дюнкерк, унаслідок чого було відрізано й притиснуто до моря 40 англійських, бельгійських і французьких дивізій. Здавалося, їх доля була вирішена, але в цей час Гітлер несподівано заборонив просуватись далі.

У німецького генералітету склалося враження, що фюрер свідомо зробив цей широкий жест, у надії порозумітися із Черчіллем. Так сталося «дюнкерське диво»: англійський експедиційний корпус зумів успішно евакуюватися. Від неминучої загибелі було врятовано понад 300 тис. британських вояків.

5 червня 1940 р. нацистські війська розгорнули наступ на Париж. Втім, навіть у цей час становище французької армії було ще далеко не безнадійним. В її розпорядженні залишалося 1200 танків і декілька сот тисяч вже мобілізованих, але ще не введених у бій резервістів. За бажання, зрештою, можна було створити національне народне ополчення. Але члени уряду і головнокомандуючий М. Вейган думали лише про капітуляцію. Як стверджував тоді міністр без портфеля Ж. Ібарнегаре, «краще бути нацистською провінцією. Принаймні ми знаємо, що це значить».

Проти виступив лише заступник військового міністра де Голль. Як тільки розпочалися переговори про здачу Франції, він вилетів у Лондон, щоб звідти по радіо звернутися до співвітчизників із закликом продовжувати збройну боротьбу із загарбниками.

10 червня на французькій землі з'явилися війська Б. Муссоліні. Спроба виявилася невдалою - просування 32 італійських дивізій безнадійно було зупинено шістьма французькими.

14 червня гітлерівці без бою увійшли до столиці Франції. Три чверті жителів залишили її, рятуючись від окупації. 16 червня захоплений Діжон, а наступного дня танки Гудеріана вийшли на кордон із Швейцарією.

ЦЕ ВАРТО ЗНАТИ

Шарль де Голль (1890-1970) - видатний французький військовий і державний діяч, президент Франції (1959-1969). У 1940 р. заснував у Лондоні патріотичний рух «Вільна Франція» (з 1942 р. - «Воююча Франція»), який примкнув до антигітлерівської коаліції. У 1941 р. очолив Французький національний комітет, у 1943 р. - Комітет національного звільнення. Став символом французького Руху Опору в період Другої світової війни. У 1960-х роках вивів Францію з військових структур НАТО.

Проте, зупинити війну німці не квапились — в угоді було обумовлено, що вона набуває чинності лише через певний час після підписання аналогічного перемир'я між Італією і Францією. Тому французькій делегації довелось терміново летіти до Риму. У середині дня 24 червня бойові дії були остаточно припинені.

22 червня маршал Ф. Петен від імені уряду підписав угоду про перемир'я з Німеччиною. Угоду було підписано в Комп'єнському лісі, де 22 роки тому, 11 листопада 1918 р., у тому ж самому салон-вагоні (його спеціально привезли туди з музею) командувач військ Антанти маршал Фош продиктував умови перемир'я переможеній Німеччині.

Особливості окупації:

- окупація поширилася на північні, найбільш розвинені, області й райони країни, а також на Атлантичне узбережжя;
- територія, що не підлягала німецькій окупації, підпадала під владу уряду маршала Петена, резиденція якого знаходилася в невеликому містечку Віші на півдні Франції;
- Франція мала сплачувати на утримання німецької окупаційної армії спочатку по 400, а пізніше - по 500 млн франків у день;
- французький флот підлягав роззброєнню, а його особовий склад - демобілізації.

4. Німеччина проти Англії. Фюрер був переконаний, що розгром Франції примусить британців просити миру. Не випадково у статті 3 угоди про перемир'я з Францією зазначалося, що деякі окупаційні обмеження будуть зняті «після припинення ворожих стосунків з Англією». Тим більшою несподіванкою був напад англійських військ на французькі військові кораблі в Орані, Александрії й Дакарі. Англійці захопили також французькі судна, що перебували в їхніх портах.

16 липня 1940 р. Гітлер підписав план захоплення Великої Британії «Морський лев». Проте Велика Британія мала в розпорядженні дуже потужний і сучасний флот, підтримуваний достатньою кількістю бойових літаків. На перешкоді десанту стояли також специфічно англійські погодні умови.

Тому Гітлер вирішив обмежитися блокуванням Британських островів та бомбардуваннями. Майже два місяці підряд столицю атакувало в середньому по 200 бомбардувальників. До кінця року на англійські міста загалом було скинуто майже 37 тис. тонн бомб. Британська авіація в боргу не залишалася. Понад 14,5 тис. тонн вибухових матеріалів всіяли за цей же час столицю Німеччини.

Тим часом, у рамках підготовки до війни на Сході з ініціативи Ріббентропа 27 вересня 1940 р. було підписано тристоронню угоду між Німеччиною, Італією та Японією. Ця угода визнавала провідну роль Німеччини та Італії у встановленні «нового порядку» в Європі, а Японії - у Східній Азії.

5. Агресія на Балканах. У квітні 1941 р. нацистська Німеччина разом з країнами-союзниками - Італією, Угорщиною, Румунією та Болгарією - здійснила напад на Югославію і Грецію. Завдяки величезній перевазі в силі загарбницькі війська прорвали оборону югославської армії і почали швидко просуватися вперед. 12 квітня вони досягли столиці Югославії Белграда. 17 квітня 1941 р. Югославія капітулювала. Нацисти розчленували її територію: було утворено «незалежні» Сербію і Хорватію; Болгарія отримала Македонію, Італія - Чорногорію, Угорщині було віддано Воєводину, а Словенію поділено між Німеччиною та Італією.

• Фінський снайпер.

Греція також не змогла стримати наступу військ агресорів. 29 квітня представники грецького командування підписали акт про капітуляцію. Британський експедиційний корпус зазнав тяжких втрат, але все ж завдяки флотові спромігся евакуювати основні сили. У травні 1941 р. німецькі повітряно-десантні частини захопили острів Крит - важливу базу, що прикривала з півдня Балканський півострів. Після цього всі Балканські країни опинилися під контролем агресорів.

Отже, на літо 1941 р. лише три держави демократичної Європи зберегли повний нейтралітет: Швейцарія, Швеція, Ірландія.

6. Радянсько-фінська війна. У жовтні 1939 р. СРСР запропонував Фінляндії здати йому в оренду порт Ханко і незамерзаючий порт Петсамо на півострові Рибачий, що контролював підходи до Мурманська, одночасно відсунувши радянсько-фінський кордон на північ від Ленінграда на декілька десятків кілометрів, в обмін на більшу територію в Карелії. Ці пропозиції не знайшли підтримки з боку Фінляндії.

13 листопада переговори були перервані, й обидві сторони почали військову мобілізацію. 28 листопада, під приводом прикордонного інциденту, що стався начебто поблизу селища Майніла, СРСР розірвав договір про ненапад з Фінляндією, а 30 листопада 1939 р. розпочав війну, яка тривала 105 днів. Ця «мала війна» виявила цілковиту непідготовленість радянської армії до війни у зимових умовах. Червоноармійці наštовхнулись на відчайдушний опір. Лише на початку лютого 1940 р. ціною величезних втрат радянські війська під командуванням маршала Тимошенка спромоглися прорвати оборону фінів, після чого Фінляндія запропонувала перемир'я.

У березні 1940 р. було підписано радянсько-фінську мирну угоду, за якою СРСР отримав Карельський перешийок, включаючи місто Віппурі (Виборг) та Виборзьку затоку, північне і західне узбережжя Ладозького озера, західну частину півострова Рибачий, а також (в оренду) півострів Ханко з прилеглими островами з правом створення там військово-морської бази; встановлювалася нова лінія радянсько-фінського кордону по лінії 1809 р.

7. Вхідження до складу Радянського Союзу Північної Буковини, Бессарабії, Латвії, Литви та Естонії. Після приєднання до СРСР Західної України та Західної Білорусії настала черга Бессарабії. Радянський уряд ніколи не визнавав законність захоплення її Румунією. У липні 1940 р. Румунії було пред'явлено ультиматум з вимогою негайного повернення цих земель, який та змушена була виконати.

Одночасно з Бессарабією від Румунії до СРСР відійшла і Північна Буковина, у минулому - частина Австро-Угорської імперії, на яку претендувала Німеччина. Відповідаючи на запит німецького посла у Москві, В. Молотов пояснив, що Буковина «є останньою відсутньою частиною об'єднаної України».

Законодавче закріплення нових територій у складі СРСР відбулося способом утворення нової союзної республіки - Молдавської РСР - і розподілу території Бессарабії між МРСР та УРСР. Північна Буковина цілком увійшла до складу України.

Восени 1939 р. радянське керівництво підписало з урядами трьох прибалтійських країн - Латвії, Литви та Естонії - договори про взаємну допомогу на умовах розміщення на їхній території радянських військових баз та обмеженого військового контингенту.

Проте не минуло й року, як під тиском Кремля в Прибалтиці з'явилися додаткові війська, а склад урядів було змінено. На оголошених позачергових виборах кандидати до найвищих органів влади висувалися лише компартіями та робітничими організаціями.

Обрані таким чином сейми Латвії і Литви та Державна рада Естонії негайно проголосили радянську владу та виступили з проханням про входження цих країн до СРСР на правах союзних республік.

3—6 серпня 1940 р. VII сесія Верховної Ради СРСР прийняла постанову про входження проголошених Литовської, Латвійської та Естонської РСР до складу Радянського Союзу.

Формуємо компетентності

Хронологічну. Зробіть хронологічний ланцюжок перемог Німеччини у Західній та Південній Європі на першому етапі війни.

Просторову. 1. Прослідкуйте на мапі перебіг військових дій у Європі на першому етапі Другої світової війни.

2. Заповніть схему «розчленування Югославії у 1941 р.».

Інформаційну. 1. Зробіть таблицю «Періодизація Другої світової війни».

2. Використавши додаткові джерела інформації. Зробіть історичний портрет Уїнстона Черчілля.

Логічну. 1. Які причини Другої світової війни ви вважаєте найважливішими?

2. У чому полягала небезпека «дивної війни»?

3. Чому Франція, маючи численну та боєздатну армію, так швидко капітулювала?

4. Що спонукало СРСР приєднати держави Прибалтики та розпочати війну з Фінляндією?

5. Які цілі переслідували агресивні держави, розпочинаючи війну на Балканах?

Аксіологічну. Висловіть своє ставлення до такого явища, як колабораціонізм. Чи може, на вашу думку, існувати колабораціонізм в окупованій країні яка не мала своєї державності?

2. Висловіть своє ставлення до військових кампаній Німеччини проти Польщі та СРСР проти Фінляндії. Що в них є спільного, що - відмінного?

Громадянську. Які права людини були порушені з початком Другої світової війни?

1 вересня 1939 р. - напад Німеччини на Польщу, початок Другої світової війни.

22 червня 1940 р. - поразка Франції.